

Kauko Rekola:

PUNKAHARJUN VANHAT SOTAVARUSTUKSET

Punkaharjun vanhoihin sotavarustuksiin on J. R. Aspelin ensimmäisenä kiinnittänyt julkista huomiota. Tätä suomalaisen museotutkimuksen varsinaista perustajaa ei varmastikaan voida syyttää pintapuolisuudesta, mutta lieneekö ehkä ajan puute ollut vaikuttamassa siihen, että hänen Suomen Museossa v:na 1900 julkaisemansa Punkaharjun sotavarustusten esittely joka tapauksessa on jäänyt jossakin määrin pinnalliseksi ja ikäänkuin keskeneräiseksi. Tästä syystä ja koska myös tämäkin Aspelinin kirjoitus varmasti on suurimmalle osalle nykyisin elävää sukupolvea tuntematon, lienee paikallaan ottaa nämä sotahistorialliset muistot, jotka myös liittyivät Sotamuseon viimekesäiseen tutkimusohjelmaan, tämän vuosikirjan sivuilla uudelleen esitellyn kohteiksi.

Nämä Punkaharjun vanhat sotavarustukset jakaantuvat neljään pääryhmään ja muodostavat ne yhdessä laajan ja selväpiirteisen puolustussysteemin, jonka ilmeisenä tarkoituksena näyttää olleen Punkaharjun salmien sulkeminen vihollisaluksilta.

Tämän puolustussysteemin keskus on sijainnut salmista keskimäisen eli Kivisalmen seuduilla, missä myös vanhat

*Kuva 1. Pentinniemen redutti. Taustalla Puruvesi. — Valok.: Kauko Rekola.
Redit of Pentinniemi. Puruvesi in the background.*

varustukset ovat kaikkein helpoimmin todettavissa. Maantien noustessa tämän salmen pohjoispuolella ylös Kirkkoniemen harjulle kulkee se lähellä tämän harjun eteläistä päätä ja n. 50 metrin päässä Kivisalmesta sivuten kolmen nurmeltuneen ja puita kasvavan kummun muodostamaa puoliympyrää. Nämä kumpareet ovat selvästikin aikoinaan muodostaneet tuliaseman parille kanuunalle, joiden pääasiallisena tehtävänä on ollut sulkea Kivisalmi idästä Puruvedeltä tulevilta vihollisaluksilta. Tähän tuliasemaan liittyy ja sitä on täydentänyt Kirkkoniemen harjun päällä kulkeva, n. 160 metriä pitkä ja myös Puruvedelle päin suuntautunut ampumavalli, jonka harjaa myöten nykyisin kulkee Kirkkoniemen suosittu kävelytie.

Näihin Kirkkoniemen taisteluasemiin liittyen voidaan

yllä mainitun vallin takana maantien molemmin puolin todeta yhteensä kahdeksan suurehkoa, n. 3,5 metriä halkaisijaltaan olevaa maakuoppaa, jotka uskottavasti ovat muistoja sotilaiden vanhoista majoitus- ja yöpymispaikoista. Hiukan pohjoisempana eli nykyisen näköalaviljongin paikkeilla Äijönlahden rannassa on lisäksi tavattavissa pari vierekkäin olevaa osittain kivistä ladottua kuoppaa, ollen ne muistoja sellaisista kenttäuuneista, joissa mm. Döbelnin mukaan venäläiset sotilaat ovat paistaneet leipiään. Huomattavasti suurempi kenttäuuni näyttää sijainneen Äijönlahden takaisessa Silvonniemessä liittyen siellä lähettyvillä mahdollisesti sijainneeseen komentopaikkaan. Silvonniemen kärjessä on todettavissa jätettä vähäisestä suojavallista, jonka takaa on voitu musketein hallita lähellä olevaa Kivisalmea.

Toinen ryhmä vanhoja varustuksia tavataan Kivisalmen ja Punkasalmen keskivälillä, Pentinniemen palovartijantalon lähettyvillä. Näistä on huomattavin vanhan ja uuden maantien välissä sijaitseva, kapeikon sulkeva tykkiasema, jonka halkaisijat ovat 6 ja 10 metriä. Tykkiasema on avoin pohjoiseen, ja sen tykkiaukot ovat nurmeltuneinakin selvästi havaittavissa. Tykkiasemaan liittyy sen pohjoispuolella Puruveden rannassa n. 20 metriä pitkä suojavalli.

Punkasalmella sijainneita runsaita puolustusvarustuksia ovat siellä suoritettut rautatie- ja maantierakennukset pahooin tärvelleet. Aspelinin mainitsemasta suunnikkaan muotoisesta kivivallista, jonka hän arvelee olleen jonkun rakennuksen perustan, on ainoastaan vähäisiä osia jäljellä.

Kaikkein huomattavimmat sotavarustukset sijaitsevat kuitenkin Punkaharjun toisessa päässä, Tuunaansalmen rannalla. Aivan salmen rannassa Rakokivenniemessä on

*Kuva 2. Kirkkoniemen tykkiasema. — Valok.: Kauko Rekola.
Cannon site at Kirkkoniemi.*

suojavalli sekä sen takana erinomaisen hyvin säilynyt, lähes parikymmentä metriä halkaisijaltaan oleva useamman kanuunan redutti, jonka oviaukko johtaa etelään. Näistä Tuunaansalmen varustuksista ei Aspelin merkillistä kyllä kirjoituksessaan mainitse sanaakaan.

Näiden Punkasalmella, Pentinniemessä, Kivisalmella ja Tuunaansalmella sijaitsevien varustusten muodostamaan yhtenäiseen puolustussysteemiin liittyen tavataan siellä täällä pitkin harjua suoja- ja tähystyskuoppia. Sellaisia on havaittavissa mm. Hynninsaarella, Takaharjulla ja Runebergin kummun lähetyvillä. Laukaansaaren itäisellä rannalla sijaitsevalla Airokalliolla, joka on hallitseva paikka aivan vanhan valtakunnanrajan välittömässä läheisyydessä, on kivistä ympyränkehän muotoon ladotun suojavallin jätteitä.

Punkaharjun sotavarustusten ikää koskevaan kysymykseen on asiakirjatietojen puuttuessa vaikea täysin pätevästi vastata. Uskottavimmalta kuitenkin tuntuu, että ne ovat ainakin suurimmaksi osaksi peräisin siltä historialliselta aikakaudelta, jolloin Punkaharju kuului raja-alueeseen, eli v:na 1743 solmitun Turun-rauhan jälkeiseltä ajalta.

Tässä mainitussa rauhansopimuksessa Ruotsi-Suomen itäraja siirtyi Kymijoelle ja Savoan, missä se Savonlinnan seuduilla teki pari peninkulmaa syvän kiilan pohjoiseen. Kerimäen pitäjän halkaiseva raja kulki Punkaharjulla miltei Laukaansaaren koillisrantaan myöten. Puruveden jäädessä edelleen suurimmalta osaltaan Ruotsi-Suomen yhteyteen kuului Punkaharju tästä lähtien venäläiseen Suomeen.

Sodan alkaessa v:na 1788 sai eversti Hastfehrin johtama Savon prikaati tehtäväkseen Olavinlinnan valtaamisen. Tämän linnoituksen saarron yhteydessä suoritti eversti Hastfehrin johtama venelaivasto maihinnousun Punkaharjulla venäläisten huoltoyhteyksien katkaisemiseksi heinäkuun 5. p:nä. Seuraavana päivänä miehitti tämä osasto, joka käsitti 140 jalkamiestä, 63 jääkäriä, 30 rakuunaa sekä kaksi kanuunaa, Punkaharjun salmet. Väenrikki Afflecht ja Weber ottivat osastoineen vangiksi Punkaharjulla ja Tuunaansaarella majailleet venäläiset vartiojoukot.

Punkaharjun miehitys jatkui n. 6 viikon ajan. Olavinlinnan piirityksen käydessä pitkäaikaiseksi alettiin useistakin syistä vähitellen suunnitella piirityksen lopettamista. Kun sitten elokuun puolivälin jälkeen tiedustelupartioiden välityksellä oli saatu tietää kenr.maj. Schoultzin puolisoistatuhatta miestä käsittävän osaston olevan tulossa Viipurista Olavinlinnan puolustajain avuksi ja hänen etujoukkojensa näyttäytyneen jo Punkasalmella, antoi eversti

Hastfehr koko priikaatin vetäytyä omine rajojen sisälle. Elokuun 21. pñä siirtyi Punkaharjun miehitysjoukko Tuunaansaarelta vesiteitse Sulkavalle.

Se mm. Aspelinin esittämä olettaus, että Punkaharjun sotavarustukset olisivat peräisin tämän miehityksen ajoilta, ei monestakaan syystä tunnu uskottavalta. Ensinnäkin suuntautuu näiden sotavarustusten muodostama puolustussysteemi Puruvedelle, joka kuului, kuten jo on mainittu Ruotsi-Suomen yhteyteen. Toiseksi on puolustussysteemin laajuus sekä tykkiasemien lukumäärä ilmeisessä ristiriidassa suomalaisen miehitysjoukon vahvuuden, tykkien vähäisen määrän sekä myös miehityskauden lyhyiden kanssa.

Miehitysjoukon koko vahvuus oli n. 250 miestä, mutta tästä vahvuudesta oli huomattava osa miltei yhtämittäisilla partioretkillä. Siten tiedetään Adlercreutzin, joka kapteenina johti mukana olleita Karjalan Rakuunoita, jo heinä-

Kuva 3. Kirkkoniemen kävelytie kulkee pitkin vanhan suojavallin harjaa.

Valok.: Kauko Rekola.

The Kirkkoniemi road runs along the top of the old fortifications.

kuun 10. p:n paikkeilla mukanaan 40 miestä tehneen retken 5—6 peninkulmaa syvälle venäläiselle alueelle. Kaksi viikkoa myöhemmin oli hän joukkoineen karkoittamassa vihollista Tuunaansaaren ja Olavinlinnan välillä, ja jälleen kaksi viikkoa myöhemmin hän tunkeutui 80 miestä käsittäneen osaston johtajana Parikkalaan. Viikkoa myöhemmin, elokuun 15. p:nä hän teki osastoineen tiedusteluretken Käkisalmen suuntaan.

Nämä sekä muut samanlaiset partioiretket ja myös tavallisen vartiopalveluksen huomioon ottaen on selvää, että mahdollisiin varustustöihin on riittänyt ainoastaan siksi vähäinen osa koko miehitysvahvuudesta, että se ei olisi kuuden viikon aikana kyennyt rakentamaan kyseessä olevia varustuksia, joiden laajuus sitäpaitsi jo sellaisenaankin tuntuu täysin tarkoituksettomalta pientä miehitysjoukkoa sekä erikoisesti sen mukana olleita paria kanuunaa ajatellen.

Uskottavimmalta näin ollen tuntuukin, että nämä Punkaharjun vanhat sotavarustukset ainakin pääosaltaan ovat venäläisten rakentamia, joko ennen Kustaa III:n sotaa tai vielä uskottavammin sen loppuaikana, jolloin — kuten vielä sodan päättymisen jälkeenkin v:na 1790 — venäläisen Suomen puolustusta monin paikoin rajaseudulla lujitettiin. Punkaharjun silloista tärkeätä strategista merkitystä ajatellen ja vielä huomioon ottaen äsken selostetun lyhyen ruotsalaisen miehityskauden tuntuu nimittäin aivan luonnolliselta, että venäläiset tämän miehityskauden jälkeen olisivat ryhtyneet pikaisesti toimenpiteisiin tämän tärkeän operatiivisen linjansa turvaamiseksi. Miltei todennäköisimmältä tuntuu, että varustusten rakentaminen on ainakin pantu alulle viimeistään kesällä 1789, jolloin venäläisten todella tiedetäänkin vahvistaneen Punkaharjun puo-

*Kuva 4. Tuunaansalmi. Oikealla Rakokivenniemi. — Valok.: Kauko Rekola.
Tuunaansalmi. Rakokivenniemi on the right.*

lustusta Savon prikaatin silloin jälleen suunnitteleminen hyökkäyshankkeitten johdosta. Kaikesta päättäen on sodan loppuaikana sekä myös sen jälkeen Punkaharjulle ollut sijoitettuna myös melko voimakas venäläinen rajavartiosto. Tähän viittaa myös se perimätieto, jonka mukaan Punkaharjun Kirkkoniemessä Äijönlahden rannalla ja nykyisen näköalapaviljongin paikkeilla olisi aikoinaan sijainnut venäläinen sotilaskirkko, mistä niemi sitten olisi saanut nimensä.

Myös se seikka, että sekä ruotsalaiset asiakirjalähteet, runsaat Savon sotatapahtumia vv. 1788—90 käsittelevät muistelmat että eräs tämän sodan aikainen, O. V. v. Fieandin piirtämä karttapiirros Punkaharjusta eivät ilmoita mitään näistä sinänsä ja siihen aikaan melko huomattavista varustuksista, tuntuu todistavan sen olettamuksen puolesta, että sotavarustukset ovat peräisin ruotsalais-suomalaisen miehityskauden jälkeiseltä ajalta.

THE ANCIENT FORTIFICATIONS OF PUNKAHARJU

The seven kilometre long ridge system of Punkaharju, which is located to the east of Savonlinna is one of the most beautiful and best known places in Finland. Historically also Punkaharju is famous as now and then it has been the eastern border of the country. In military history it has formed an important operative line against those eastern enemies, who for centuries have made their attacks across the abundant water systems against the Olaf fortress built as a shelter for Savo in 1475. The sounds of Punkaharju again have afforded the fleets of small boats a waterway from Laatokka along the Carelian water systems to Savo.

After the peace of Åbo in 1743 Punkaharju belonged to Russian Finland, the boundary running just to the north of the ridge and parallel with it. When, at the beginning of the war in 1788, the Finnish troops laid siege to the Olaf fortress, which was also annexed to Russian Finland in the peace of Turku, even Punkaharju became a scene of war when a small Finnish troop landed there and held the ridge for approximately six weeks.

It was believed up to the present that the numerous fixed remains from military history — the artillery batteries, fortifications etc. — which are still clearly visible in Punkaharju and which are shown in the pictures appended to this article, originate from the said period of occupation. However, many facts seem to point to the defense system of Punkaharju having been erected by the Russians and that as such they are a part of the defense works made on the western boundary of their country by the Russians under Suvorov either during the last stage of the said war or after it.